

تحلیل و ارزیابی سطوح توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خراسان شمالی با استفاده از مدل TOPSIS

افسانه صدری فرد

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

لیلا جلال آبادی^۱

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور تهران و مدرس مجتمع آموزش عالی بم

فاطمه کریمیان پور

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

ستایش زینی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۱۲/۰۷

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۹/۲۱

چکیده

هر جامعه‌ای در راه توسعه تلاش می‌کند، زیرا توسعه هدفی است که اکثر مردم آن را ضروری می‌دانند. فراهم نمودن زمینه برخورداری از خدمات مختلف اقتصادی، رفاهی و زیربنایی، تسهیلات اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی از اساسی‌ترین شاخص‌های برنامه‌ریزی در هر واحد برنامه‌ریزی به ویژه شهرستان‌ها است. هدف از مقاله حاضر تعیین درجه توسعه‌یافتگی شاخص‌های اقتصادی، آموزشی، درمانی و زیربنایی شهرستان‌های استان خراسان شمالی بود. تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی و روش انجام آن توصیفی و تحلیلی بوده و روش جمع‌آوری اطلاعات به دو روش مطالعات کتابخانه‌ای و پژوهش میدانی صورت گرفت. به منظور رتبه‌بندی شهرستان‌های استان خراسان شمالی از لحاظ توسعه‌یافتگی شاخص‌های اقتصادی، آموزشی-فرهنگی، بهداشتی-درمانی و زیربنایی، از مدل سطح‌بندی تاپسیس و نرم‌افزارهای Excel و SPSS و برای ترسیم و تهیه نقشه‌ها از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان داد که در میان شهرستان‌های استان خراسان شمالی در بخش شاخص اقتصادی اسفراین، توسعه یافته‌ترین شهرستان و مانه و سملقان در پایین‌ترین رتبه توسعه‌یافتگی قرار داشتند. در بخش شاخص آموزشی-فرهنگی شهرستان گرمه، توسعه یافته‌ترین و بجنورد توسعه نیافته‌ترین شهرستان بود. همچنین در بخش شاخص بهداشتی-درمانی شهرستان بجنورد، توسعه یافته‌ترین و مانه و سملقان توسعه نیافته‌ترین و در نهایت در شاخص زیربنایی شهرستان شیروان توسعه یافته‌ترین و مانه و سملقان توسعه نیافته‌ترین شهرستان استان خراسان شمالی از نظر دسترسی به شاخص‌های زیربنایی می‌باشد.

واژگان کلیدی: توسعه‌یافتگی، توسعه پایدار، مدل TOPSIS

۱- بیان مساله

توسعه^۱ مفهومی است، که از اوایل قرن نوزدهم به وجود آمده است. (Cowen & Shenton, 1996:83). ایده توسعه ابتدا در سال ۱۹۴۹ توسط ترومن رئیس جمهور وقت آمریکا مطرح گردید (وارثی و همکاران، ۱۳۸۷:). فرایند طبیعی توسعه عبارت است از نوسازی، گسترش، انقباض و تجزیه (سرور، ۱۳۹۰: ۸). توسعه پایدار به لحاظ مفهومی توسعه‌ای است که از نظر زیست محیطی غیر مخرب، از نظر فنی مناسب، از نظر اقتصادی معقول و از نظر اجتماعی قابل پذیرش می‌باشد. در بسیاری از موارد مسئله دسترسی عادلانه به منابع و ساماندهی خواسته‌های اقشار مختلف جامعه در مقابل مشکلات زیست محیطی و کمبود منابع، اهمیت بیشتری یافته است. از این رو مقوله پایداری در پیوندی قوی با مقولات قدرت و عدالت قرار دارد، تا جایی که دیوید هاروی عدالت اجتماعی و تعادل محیط زیستی را لازم و ملزوم یکدیگر می‌داند و تحقق هر یک را بدون دیگری ممکن نمی‌داند (جعفری، ۱۳۸۷: ۵۰). توسعه هر منطقه وابستگی زیادی به میزان سرمایه گذاری در بخشهای مختلف از جمله زیرساختها، فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دارد (میر نجف موسوی، ۱۳۹۲: ۲۲۲). مسیر اصلی توسعه پایدار، بهینه سازی رفاه برای نسل امروز است (Kirkpatrick, 2001: p2). شهرها باید ساختار اجتماعی- اقتصادی خود را با ساختار کالبدی- محیطی همگام و سازگار سازند تا به ارزش‌های انسانی و محیطی لطمه وارد نشود، عدالت بین مکانی و درون مکانی برقرار شود، به عبارتی شهرنشینی پایدار حاصل شود. بحث اصلی در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای، نظم و انتظام دادن به فضاهای منطقه‌ای است که بیشتر به دنبال برطرف کردن عقب ماندگی برخی از مناطق در مقابل مناطق توسعه یافته تر است (شیخی، ۱۳۸۸: ۴). توسعه متعادل ناحیه‌ای با فراهم کردن بهترین شرایط و امکانات برای توسعه جامع همه نواحی، تفاوت‌های کیفیت زندگی بین ناحیه‌ای و درون ناحیه‌ای را به حداقل می‌رساند (تقوایی، ۱۳۹۱: ۲۰). شهرها، مظهر تعامل انسانها با یکدیگر و محیطی برای ظهور انسان اجتماعی است (منفردیان سروسستانی، ۱۳۸۶: ۹). امروزه کشورهای درحال توسعه برای رسیدن به توسعه متعادل و همه جانبه که منجر به بهبود زندگی همه انسانها گردد، نیازمند شناخت صحیح و برنامه‌ریزیهای مناسب و بهینه در سطح ملی و منطقه‌ای هستند (نظم فر و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). آنچه امروزه مهم است آگاهی از نقاط قوت و ضعف ابعاد اجتماعی- اقتصادی، زیست- محیطی و اکولوژیک توسعه است، که می‌تواند عاملی مهم در جهت رفع نارسایی‌های موجود برای نیل به رفاه اقتصادی و سلامتی اجتماعی و در نهایت به عدالت اجتماعی باشد (نسترن و همکاران، ۱۳۸۹: ۸۳). در واقع هدف از محاسبه درجه توسعه‌یافتگی مناطق شناخت توان‌ها و کمبودهای آنان که در نهایت موجب توفیق برنامه‌ریزی منطقه‌ای می‌شود (زنگی آبادی، ۱۳۹۰: ۱۱۳). برنامه‌ریزی منطقه‌ای، می‌تواند پاسخی به این نابرابری‌ها و کاستی‌ها و نارسایی‌ها در سطوح مختلف جغرافیایی باشد. محاسبه درجه توسعه‌یافتگی مناطق کشور ایران، گرچه طی ۴ دهه گذشته توسط محققان به صورت دوره‌ای انجام شده است، اما هنوز به طور عملی تمرکز جدی بر روی آن صورت نگرفته است (اسلامی، ۱۳۹۱: ۴۲). در این میان استان خراسان شمالی به عنوان استانی نوپا در دهه اخیر تحت تاثیر عوامل متعددی از جمله افزایش بی رویه جمعیت به سوی شهرها، گسترش کالبدی فضای شهری و.... روبه رو بوده است.

^۱ - Development

شهرستان‌های استان خراسان شمالی به لحاظ توسعه‌یافتگی دارای رتبه‌های متفاوتی می‌باشند. استان خراسان شمالی با داشتن منابع غنی طبیعی فراوان، تنوع آب و هوایی، نیروی کار فراوان و ... نتوانسته است به تناسب توانمندیها و فرصت‌های خود سهم مناسبی در کشور کسب کند. از این رو بررسی و تحلیل سطوح توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان خراسان شمالی به لحاظ برخورداری از شاخص‌های توسعه جهت برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای مناسب، دارای اهمیت فراوانی است. این در حالی است که توسعه منطقه‌ای باید شرایط و امکانات بهتری را برای همه مردم یک منطقه فراهم کند و تفاوت کیفیت زندگی بین همه مناطق را کاهش دهد.

۲- پیشینه تحقیق

در سال ۱۳۸۹ مهین نسترن و همکارانش در مقاله‌ای به بررسی کاربرد تکنیک TOPSIS در اولویت‌بندی توسعه پایدار مناطق شهری اصفهان پرداختند. نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان داد که در میان مناطق اصفهان، ۶ منطقه کم برخورداری (یامحروم)، ۴ منطقه نیمه برخورداری و تنها ۳ منطقه شهری برخورداری از لحاظ ۲۱ شاخص مورد بررسی را شامل می‌شود. در سال ۱۳۹۰ مسعود تقوایی و همکارش در مقاله‌ای به سطح‌بندی محلات شهری براساس میزان بهره‌مندی از امکانات و خدمات شهرآباد به بهره‌گیری از تکنیک TOPSIS پرداختند. نتایج تحقیقات نشان داد که سطح بندی محلات شهری به گونه‌ای است که ۵ محله سعدی، بافت قدیم، محمود آباد، استقلال شرقی و بافت مرکزی توسعه یافته‌تر، محلات همت آباد، استقلال غربی، فاطمیه و سیدان در سطح متوسط قرار گرفته‌اند و محله تل آسیاب نیز در سطح فرو توسعه یعنی پایین‌ترین سطح برخورداری قرار دارد. در سال ۱۳۹۰ مهدی سلیمی و همکارانش در مقاله‌ای به مکانگزینی اماکن ورزشی با استفاده از مدل‌های پیوسته و گسسته فضایی مبتنی بر ترکیب دو مدل AHP و TOPSIS پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که قطعه زمین C به لحاظ شاخص‌های قیمت، ارزش کاربری موجو، شرایط ژئومورفیک، انسجام و یکپارچگی، ایمنی، دسترسی، توزیع عادلانه جمعیت و ... در مقایسه با سایر اراضی برای ساخت اماکن ورزشی در شرایط مناسب‌تری قرار دارد. در سال ۱۳۹۱ محمد اسکندری نوده و همکارش در مقاله‌ای به تحلیل فضایی پراکندگی جمعیت و توزیع خدمات در شهر بندر انزلی با اساس مدل TOPSIS پرداختند. نتایج تحقیقات نشان داد که ۴۰ درصد از جمعیت کل شهر نسبت به خدمات شهری دارای شرایط نیمه متعادل، ۴۷ درصد دارای شرایط نامتعادل و تنها ۱۳ درصد از جمعیت شهر بندر انزلی از خدمات شهری متعادل بهرمند هستند. در سال ۱۳۹۱ حسین نظم‌فر و همکارش در مقاله‌ای به تحلیل درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان لرستان با استفاده از مدل TOPSIS پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که شهرستان‌های خرم آباد و بروجرد و شهرستان‌های پل دختر و دلفان به ترتیب بالاترین و کم‌ترین میزان پایداری را از لحاظ شاخص‌های توسعه را دارا می‌باشند. در سال ۱۳۹۲ میرنجف موسوی در مقاله‌ای با عنوان رتبه‌بندی محلات شهر سردشت از نظر حرکت به سوی خلاقیت با تاکید بر تحقق شهر خلاق با استفاده از TOPSIS و ANP به نتایج زیر دست یافتند که محلات استادیوم و آزادگان در شاخص‌های مورد مطالعه در بالاترین سطح از نظر میزان خلاقیت قرار دارند. نتایج پژوهش فطرس و همکارانش (۱۳۹۱) در مورد تأثیر بهره‌وری بر رشد اقتصادی صنایع تولیدی ایران نشان داد صنایع ایران در سال‌های مورد بررسی (۱۳۸۶-۱۳۷۹)، به طور متوسط ۱۲.۳۴ درصد رشد داشته است، که ناشی از رشد نیروی کار و رشد موجودی سرمایه بوده است. الحسن در سال ۲۰۰۷ به بررسی نابرابری‌های منطقه‌ای در کشور غنا

در دوره ۱۹۹۰-۲۰۰۰ پرداخت. در این پژوهش کشور غنا به چند منطقه برخوردار، نیمه محروم و محروم طبقه‌بندی شده بود. نتایج تحقیق وی نشان داد که دولتها باید نقشی پیشرو در سرمایه‌گذاری تولیدی و زیرساخت‌های اجتماعی ایفا نمایند. شارما در سال ۲۰۰۴ در مناطق مختلف ایالت برهما پوترای هند نشان داد که تفاوت در بهره‌وری نیروی انسانی عامل اصلی بروز نابرابریهای منطقه‌ای است.

نتایج پژوهش فطرس و همکارانش (۱۳۹۱) در مورد تأثیر بهره‌وری بر رشد اقتصادی صنایع تولیدی ایران نشان داد صنایع ایران در سالهای مورد بررسی (۱۳۸۶-۱۳۷۹)، به طور متوسط ۱۲.۳۴ درصد رشد داشته است، که ناشی از رشد نیروی کار و رشد موجودی سرمایه بوده است (فطرس و همکار، ۱۳۸۵: ۱۲۰). الحسن در سال ۲۰۰۷ به بررسی نابرابری‌های منطقه‌ای در کشور غنا در دوره ۱۹۹۰-۲۰۰۰ پرداخت. در این پژوهش کشور غنا به چند منطقه برخوردار، نیمه محروم و محروم طبقه‌بندی شده بود. نتایج تحقیق وی نشان داد که دولتها باید نقشی پیشرو در سرمایه‌گذاری تولیدی و زیرساخت‌های اجتماعی ایفا نمایند. شارما در سال ۲۰۰۴ در مناطق مختلف ایالت برهماپوترای هند نشان داد که تفاوت در بهره‌وری نیروی انسانی عامل اصلی بروز نابرابریهای منطقه‌ای است.

۳- روش تحقیق

با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی، نوع تحقیق کاربردی و روش بررسی آن توصیفی-تحلیلی بود. محدوده جغرافیایی مورد پژوهش شهرستان‌های استان خراسان شمالی بود. روش جمع‌آوری اطلاعات بر اساس روش کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی صورت گرفته است. که از طریق آمارنامه‌ها و سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ جمع‌آوری گردیده است. برای محاسبات آماری و تحلیل داده‌های تحقیق از نرم افزار EXCL و SPSS و مدل‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای از جمله مدل تاپسیس و برای ترسیم و تهیه نقشه‌ها از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) استفاده گردید.

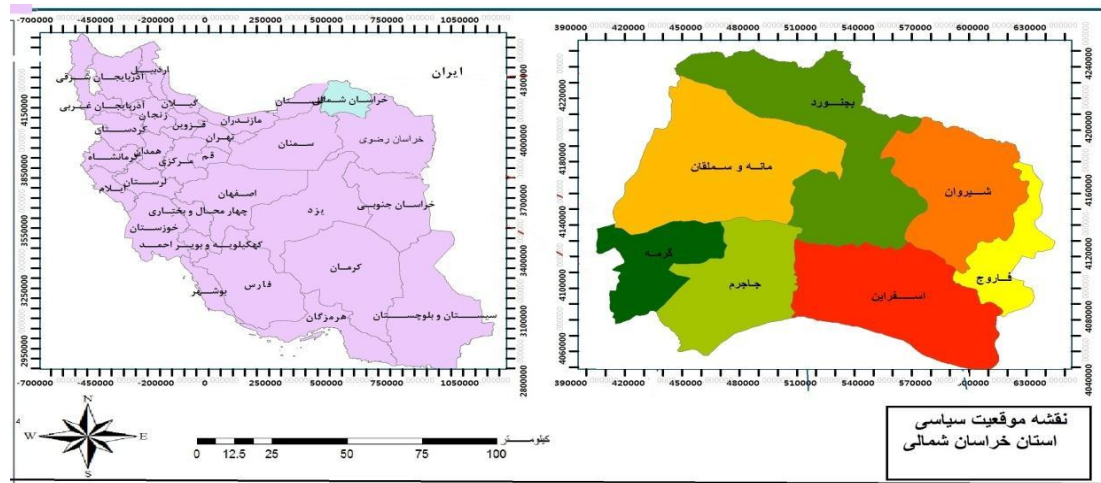
۴- روش TOPSIS (Similarity to ideal solution)

در سال‌های اخیر کاربرد روشهای کمی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای بطور فزاینده‌ای افزایش یافته است (حسین زاده دلیر، ۱۳۸۲: ۵۰). تاپسیس یک رویکرد کمی در تصمیم‌گیری چند متغیره است، که با اندازه‌گیری شاخص‌های مختلف می‌توان گزینه‌ها را اولویت‌بندی و انتخاب نمود (تصدیقی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴۸). این روش توسط هوانگ ویون در سال ۱۹۸۱ پیشنهاد گردید (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۰: ۹). مبنای این روش، انتخاب گزینه‌ای است که کمترین فاصله را از جواب ایده‌آل مطلوب دارد (عالم‌تبریزی، ۱۳۸۸: ۱۰۷)، و بیشترین فاصله را از جواب ایده‌آل نامطلوب دارد (اسکندری نوده و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۳).

۵- محدوده مورد مطالعه

استان خراسان شمالی با وسعتی بیش از ۲۸ هزار کیلومتر مربع در ناحیه شمال شرق ایران قرار دارد و بین مدار ۳۶ درجه و ۳۷ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۵۵ درجه و ۵۳ دقیقه تا ۵۸ درجه و ۲۰ دقیق طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. استان خراسان شمالی از شمال و شمال شرقی به طول

۲۸۱ کیلومتر دارای مرز مشترک با جمهوری ترکمنستان و از شرق و جنوب با استان خراسان رضوی و از جنوب غرب با استان سمنان و از غرب با استان گلستان دارای مرز مشترک می‌باشد (استاندارداری خراسان شمالی، ۱۳۹۲).

نقشه شماره (۱) موقعیت سیاسی استان خراسان شمالی در کشور

منبع: نگارندگان

۶- یافته‌های تحقیق

در جدول شماره (۱) تعداد شاخص‌ها و گروه‌بندی آنها نشان داده شده است. گروه‌بندی شاخص‌ها براساس تعریف آنها صورت گرفته است، به نوعی که در بین شاخص‌های همگروه نوعی ارتباط منطقی برقرار باشد. در این پژوهش از ۲۳ شاخص استفاده شده است، که شامل ۷ شاخص اقتصادی، ۶ شاخص آموزشی- فرهنگی، ۵ شاخص بهداشتی- درمانی و در نهایت ۵ شاخص زیربنایی می‌باشد.

جدول شماره (۱) شاخص‌های مورد استفاده در پژوهش

بخش	شاخص‌ها
اقتصادی	جمعیت شاغل ده ساله و بیشتر - جمعیت شاغل ده ساله و بیشتر مرد - جمعیت شاغل ده ساله و بیشتر زن - جمعیت بیکار ۱۰ ساله و بیشتر - جمعیت بیکار ۱۰ ساله و بیشتر مرد - تعداد کارگاه‌های صنعتی دارای ۱۰ نفر کارکن و بیشتر (عمومی و خصوصی) - تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر
آموزشی- فرهنگی	درصد پاسوادی جمعیت - تعداد کارکنان آموزشی کلیه دوره‌های تحصیلی - تعداد کارکنان آموزشی (شامل دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه) - تعداد دانش آموزان دوره متوسطه عمومی - تعداد کتابهای موجود (در کتابخانه‌های عمومی و کانون پرورش فکری) - تعداد کتابخانه‌ها (شامل کتابخانه‌های عمومی و کانونهای پرورش فکری)
بهداشتی- درمانی	تعداد مؤسسات درمانی فعال (شامل بیمارستان، زایشگاه، درمانگاه، مرکز بهداشت و کلینیک) - تعداد تخت مؤسسات درمانی (دولتی و خصوصی) - تعداد پزشک (شامل پزشک، دندانپزشک، دامپزشک و داروساز) - تعداد داروخانه - تعداد پزشک متخصص (شامل داخلی، قلب، عفونی، اطفال و...)
زیربنایی	درصد واحدهای مسکونی برخوردار از آب لوله کشی - درصد واحدهای مسکونی برخوردار از گاز لوله کشی - درصد واحدهای مسکونی برخوردار از تلفن ثابت - درصد واحدهای مسکونی برخوردار از برق - انواع راه‌های روستایی آسفالت (کیلومتر مربع)

در جدول شماره (۳) میزان تاپسیس و رتبه کسب شده هر شاخص به تفکیک ارائه شده است. در نهایت پس از رتبه‌بندی هریک از شاخص‌های مورد مطالعه در بین شهرستان‌های استان اقدام به تهیه نقشه رتبه‌بندی آنها گردیده است. در ادامه در نقشه‌های شماره ۱ الی ۴ توسعه یافته ترین و محرم‌ترین شهرستان‌ها در میزان دسترسی به هریک از شاخص‌های مورد مطالعه نمایش داده شده است.

جدول شماره (۲) میزان تاپسیس و رتبه شاخص‌های در شهرستان‌های مختلف استان خراسان شمالی

شاخص زیربنایی	شاخص درمانی		شاخص آموزشی		شاخص اقتصادی		مناطق	
	رتبه	میزان تاپسیس	رتبه	میزان تاپسیس	رتبه	میزان تاپسیس		
۲	۰/۹۶۴۴۷۶	۴	۰/۳۷۲۸۱۲	۴	۰/۳۸۰۰۸۹	۱	۰/۴۲۷۲۴۳	اسفراین
۴	۰/۶۷۷۷۴	۱	۰/۹۹۸۴۳۱	۷	۰/۰۶۷۰۷۶	۳	۰/۳۵۹۶۰۳	بجنورد
۵	۰/۵۹۲۹۴	۲	۰/۵۹۸۴۵۸	۲	۰/۸۴۷۱۵۶	۲	۰/۹۲۱۳۲۰	جاجرم
۱	۰/۹۷۶۶۲۱	۳	۰/۴۹۳۶۶۹	۳	۱/۶۳۹۱۸۷	۴	۰/۳۵۲۵۵۸	شیروان
۶	۰/۱۷۰۲۰۹	۶	۰/۰۳۴۷۶	۵	۰/۳۱۶۴۲۴	۶	۰/۰۲۱۱۱۶۷	فاروج
۳	۰/۷۶۱۱۷۹	۵	۰/۰۰۵۵	۱	۰/۸۸۱۴۹۴	۵	۰/۰۷۸۵۲۸	گره
۷	۰/۰۳۵۵۲۴	۷	۰	۶	۰/۱۵۵۱۸۵	۷	۰/۰۱۳۱۲۰	مانه و سملقان

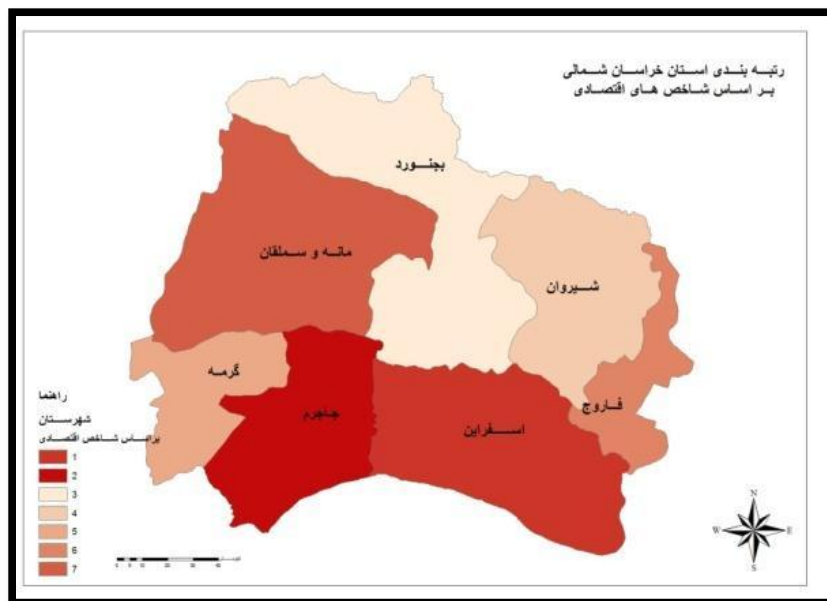
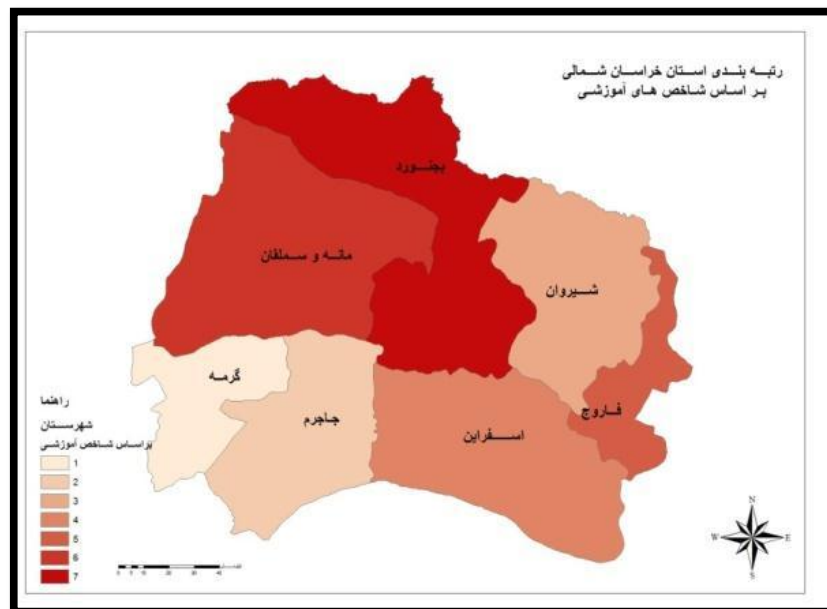
منبع: یافته‌های پژوهش

۶-۱- شاخص‌های اقتصادی

همانطور که در جدول شماره (۲) مشاهده می‌شود، شهرستان اسفراین بالاترین رتبه را کسب نموده است که این موضوع به علت همجواری این شهرستان با مرکز استان (شهرستان بجنورد) و وجود کارخانه‌های فولاد و لوله گستر در این شهرستان می‌باشد. تأسیس صنایع سنگین در هر منطقه، سبب ایجاد رونق در بخش صنعت و به تبع اشتغال زایی و رونق اقتصادی در یک منطقه می‌باشد. شهرستان مانه و سملقان نیز پایین‌ترین رتبه را در بین سایر شهرستان‌ها کسب نموده است. مهم‌ترین علت این موضوع اختصاص یافتن بیشترین میزان جمعیت شهرستان مانه به جمعیت روستایی (که این بیانگر عدم برخورداری روستاها از امکانات و خدمات و در واقع محرومیت روستاهاست). و عدم وجود هیچ گونه کارخانه صنایع سنگین می‌باشد.

۶-۲- شاخص‌های آموزشی

با توجه جدول شماره (۲)، شهرستان گرهم بالاترین رتبه را در شاخص‌های آموزشی کسب نموده است. مهم‌ترین علت این موضوع وجود دانشگاه‌های تازه تأسیس در این شهرستان نسبت به جمعیت کم آن می‌باشد و شهرستان بجنورد با توجه به این که مرکز استان می‌باشد و با وجود دانشگاه‌های مختلف (دانشگاه آزاد اسلامی، پیام نور، دانشگاه‌های غیرانتفاعی و...) متأسفانه با وجود جمعیت نسبتاً زیاد نسبت به سایر شهرستان‌ها در رتبه آخر قرار گرفته است، از سوی دیگر شاید علت آن وجود تعداد کم کتاب و کتابخانه‌های در مرکز این شهرستان (بجنورد) باشد. و بی سواد و کم سواد اکثر مهاجرین روستایی به این شهرستان طی دهه اخیر (پس از مرکز استان شدن) باشد. در ادامه نقشه شماره (۱) و (۲) رتبه‌بندی شهرستان‌های استان خراسان شمالی را بر اساس شاخص‌های اقتصادی و آموزشی را نشان می‌دهد.

نقشه شماره (۱) و (۲) رتبه بندی شهرستان های استان خراسان شمالی بر اساس شاخص اقتصادی و آموزشی

منبع: نگارندگان

۳-۶- شاخص های بهداشتی - درمانی

شهرستان بجنورد در بخش شاخص های بهداشتی و درمانی در استان رتبه اول را کسب نموده است و این موضوع بیانگر وضعیت مطلوب این شهرستان در این زمینه می باشد که از شرایط بحرانی دور هستند. و شهرستان مانه و سملقان در جایگاه هفتم قرار دارد که نشان از شرایط بحرانی و نامطلوب مراکز بهداشتی درمانی در این شهرستان می باشد. مهم ترین علت این موضوع عدم وجود درمانگاه های و مراکز بهداشتی در مناطق روستایی این شهرستان می باشد.

۶-۴- شاخص‌های زیربنایی

شهرستان شیروان در بخش شاخص زیربنایی در استان رتبه اول را کسب نموده است و این موضوع بیانگر وضعیت مطلوب این شهرستان در این زمینه می‌باشد. و شهرستان مانه و سملقان در جایگاه هفتم قرار دارد که نشان از شرایط نامطلوب در این شهرستان می‌باشد. در ادامه نقشه شماره (۴) رتبه‌بندی شهرستان‌های استان خراسان شمالی را بر اساس شاخص‌های زیربنایی نشان می‌دهد.

نقشه شماره (۳) و (۴) رتبه‌بندی شهرستان‌های استان خراسان شمالی بر اساس شاخص درمانی و زیربنایی

منبع: نگارندگان

۷- نتیجه گیری

برای رسیدن به توسعه متعادل و همه جانبه که منجر به بهبود زندگی همه انسانها گردد، نیاز به شناخت صحیح و برنامه‌ریزی‌های مناسب و بهینه در سطح ملی و منطقه‌ای می‌باشد تا شکافهای رو به تزاید فقیر و غنی را در سطح منطقه کاهش داد. در این راستا، اساس این پژوهش بر مبنای برنامه‌ریزی راهبردی بنا گردید، تا شهرستان‌های بحرانی و محروم استان خراسان شمالی از لحاظ نابرابری و سطح دسترسی به شاخص‌های اساسی شناسایی گردند. با توجه به محاسبات انجام شده با استفاده از روش تاپسیس (داده‌های سال ۱۳۹۰)، شهرستان‌های استان خراسان شمالی در بخش شاخص اقتصادی به ترتیب اسفراین، جاجرم، بجنورد، شیروان، گرمه، فاروج و مانه و سملقان، رتبه‌های ۱ تا ۷ را کسب نموده‌اند. در بخش شاخص آموزشی- فرهنگی به ترتیب شهرستان‌های گرمه، جاجرم، شیروان، اسفراین، فاروج، مانه و سملقان و در نهایت بجنورد رتبه‌های ۱ تا ۷ را کسب نموده‌اند. همچنین در بخش شاخص بهداشتی- درمانی به ترتیب شهرستان‌های بجنورد، جاجرم، شیروان، اسفراین، گرمه، فاروج و مانه و سملقان رتبه‌های ۱ تا ۷ را کسب نموده‌اند و در نهایت در شاخص زیربنایی به ترتیب شهرستان‌های شیروان، اسفراین، گرمه، بجنورد، جاجرم، فاروج و مانه و سملقان رتبه‌های ۱ تا ۷ را کسب نموده‌اند.

۸- پیشنهادات

- ۱- در اولویت قرار دادن شهرستان مانه و سملقان برای جذب سرمایه گذاری و محرومیت زدایی، در شاخص‌های زیربنایی، اقتصادی، و بهداشتی- درمانی، برای برون رفت از محرومیت
- ۲- توزیع اعتبارات عمرانی، تسهیلات و خدمات در روستاهای شهرستان مانه و سملقان و شهرستان بجنورد (مرکز استان) برای جلوگیری از مهاجرت به شهرها.
- ۳- ارائه برنامه‌های ضربتی برای افزایش خدمات ارتباطی، آموزشی و فرهنگی در مرکز شهرستان به ویژه حواشیه شهرها آن
- ۴- توسعه بخش حمل و نقل عمومی در شهرها و خدمات ارتباطی با روستاهای تابعه در شهرستان‌های مانه و سملقان، فاروج و جاجرم.
- ۵- تشویق سرمایه گذاری خارج از استان برای سرمایه گذاری در استان در زمینهای توسعه گردشگری و اکوتوریسم (با توجه به توان بالقوه ایتان) که این موضوع خود به طور غیر مستقیم باعث رشد و توسعه منطقه‌ای در استان می‌گردد.
- ۶- تزریق سرمایه از مناطق برخوردار استان (برای مثال مراکز استان) به مناطق محروم (برای مثال شهرستان مانه و سملقان).
- ۷- ارائه خدمات رسانی بهتر به روستاهای محروم و دور افتاده در جوار مرزهای خارجی استان در شهرستان‌های مانه و سملقان و بجنورد برای دستیابی به اهدافی مانند ایجاد امنیت، و در نهایت توزیع عادلانه امکانات در این نواحی.

منابع

استاندارداری خراسان شمالی (دفتر آمار و اطلاعات)، ۱۳۹۰.

- اسکندری نوده و مزگان خوشدلان، (۱۳۹۱)، تحلیل فضایی پراکندگی جمعیت و توزیع خدمات در شهر بندر انزلی بر اساس مدل تاپسیس، جغرافیا و پایداری محیط، شماره ۳، تابستان، شماره صفحات ۴۴-۲۵.
- اسلامی، سیف الله (۱۳۹۱)، تعیین و محاسبات درجه توسعه‌یافتگی استان‌های کشور طی دو مقطع (۱۳۷۵-۱۳۸۵)، مجله اقتصادی، ماهنامه بررسی مسائل و سیاستهای اقتصادی، شماره ۱.
- تصدیقی، حامد، سید ابوالقاسم علوی و عبدالله هادی (۱۳۹۰)، ارائه مدل ارزیابی عملکرد برای ادارات بیمه خدمات درمانی با استفاده از روش کارت امتیازی متوازن و آنالیز تاکسونومی- مطالعه مورد در اداره‌ی کل بیمه خدمات درمانی استان اصفهان، فصلنامه مدیریت اطلاعات سلامت، دوره‌ی هشتم، ویژه نامه مدیریت خدمات بهداشتی- درمانی. صفحات ۱۱۵۵-۱۱۴۶.
- تقوایی، مسعود، بای، ناصر (۱۳۹۱)، سنجش میزان بهره‌مندی شهرستان‌های استان گلستان با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی AHP، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۷، شماره ۳، شماره پیاپی ۱۰۶.
- جعفری، علی، (۱۳۸۷)، معرفی شاخص‌های مناسب برای ارزیابی توسعه پایدار شهری و سنجش آن، نشریه علمی محیط و توسعه، سال دوم، شماره سوم، زمستان.
- حسین زاده دلیر، کریم، (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، تهران، انتشارات سمت، چاپ دوم.
- زنگی آبادی، علی، اکبری، محمود (۱۳۹۰)، ارزیابی و تحلیل میزان توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان فارس، مجله محیط شناسی، سال ۳۷، شماره ۵۹.
- سرور، رحیم و میرنجف موسوی، (۱۳۹۰)، ارزیابی توسعه پایدار شهرهای استان آذربایجان غربی، فصلنامه جغرافیا (انجمن جغرافیایی ایران)، سال نهم، شماره ۲۸، بهار، شماره صفحات ۲۸-۷.
- شیخی، محمد تقی و همکاران (۱۳۸۸)، برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای در ایران، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۱۷.
- عالم تبریز، اکبر، (۱۳۸۸)، بررسی کارکرد تکنیک تاپسیس فازی در بهبود سنجش کارایی شعب بانکها با استفاده از تکنیک DEA، فصلنامه مدیریت صنعتی، دوره ۱، شماره ۳، پاییز و زمستان، صفحات ۱۱۸-۹۹.
- فطرس، محمد حسن و محمود بهشتی فر، (۱۳۸۵)، تعیین سطح توسعه‌یافتگی استان‌های کشور و نابرابری بین آنها طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۷۳، فصلنامه اقتصادی، شماره ۵۷، صفحات ۱۲۲-۱۰۱.
- مشکینی، ابوالفضل، محسن حاصل طلب، بای محمد یاپنگ غراوای و سید علی علوی، (۱۳۹۰) تعیین موقعیت بهینه‌ی فضا- مکانی پارکینگهای طبقاتی با رویکرد MCDM-GIS مطالعه موردی منطقه ۶ شهرداری تهران، فصلنامه جغرافیایی آمایش محیط، شماره ۱۳.
- منفردیان سروستانی، محسن، (۱۳۸۶)، رتبه‌بندی مناطق مختلف شهری شیراز از لحاظ درجه توسعه‌یافتگی، پایان نامه کارشناسی ارشد اقتصاد و برنامه‌ریزی، دانشگاه علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان، با راهنمایی استادان دکتر نعمت الله اکبری و صادق بختیاری.
- موسوی، میرنجف، باقری کشکولی، علی، (۱۳۹۱)، سطح‌بندی و مکان‌گزینی فعالیت‌های اقتصادی جهت ارائه راهبرد توسعه روستایی براساس مدل تحلیل شبکه (ANP)، مطالعه موردی شهرستان بهاباد، فصلنامه جغرافیا (انجمن جغرافیایی ایران)، سال دهم، شماره ۳۲، بهار، شماره صفحات ۲۳۸-۲۱۷.
- نسترن، مهین، فرحناز ابوالحسنی و ملیحه ایزدی، (۱۳۸۹)، کاربرد تکنیک تاپسیس در تحلیل و اولویت‌بندی توسعه پایدار مناطق شهری (مطالعه موردی: مناطق شهری اصفهان)، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۱، شماره پیاپی ۳۸.
- نظم فر، حسین و بهزاد پادروندی، (۱۳۹۱)، بررسی و تحلیل درجه توسعه‌یافتگی شهرستان‌های استان لرستان با استفاده از مدل TOPSIS، چهارمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مشهد.
- وارثی، حمید رضا، علی زنگی آبادی و حسین یغفوری، (۱۳۸۷)، بررسی تطبیقی توزیع خدمات عمومی شهری از منظر عدالت اجتماعی مطالعه موردی شهر زاهدان، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۱.

Cowen, M.P. & Shenton, W. (1996) *Doctrines of Development*, Routl.

Kirkpatrick C. & et. al. Development of criteria to assess the effectiveness of national strategies for sustainable development institute for development policy and management, university of Manchester, 200.